I Congrés SETAM
Estat actual de l'estudi de la traducció audiovisual a Espanya

Lluís De Yzaguirre
Yannick Garcia
Anna Matamala
Marta Ribas

GENT-TAU (GRUP D'EXPERIMENTACIÓ DE LES NOVES TECNOLOGIES EN L'ÀMBIT DE LA TRADUCCIÓ AUDIOVISUAL)

Presentació

Els avenços que la recerca en enginyeria lingüística ha experimentat en els darrers anys pel que fa a la traducció han estat, gairebé sempre, reservats a àrees d'aplicació molt concretes. Àmbits com l'administratiu, el comercial, el judicial o el tècnic —en el seu sentit més ampli— han vist com s'informatitzaven els seus corpus, se sistematitzava el seu estudi i, en bona part dels casos, se n'obtenien resultats prometedors. Per definició, l'univers literari n'ha quedat bandejat, per tal com la ciència abraça un ventall menor de registres, de vocabulari, de situacions comunicatives, enfront de la dispersió i de l'heterogeneïtat del discurs literari. Incloure, però, els textos audiovisuals —i entenem per «audiovisual» un producte creatiu, que difereix, però, de la literatura clàssica en el canal d'emissió— sota l'etiqueta estèril de la no-sistematicibilitat és, a parer nostre, un error.

Si ens centrem en la llengua catalana, els productes audiovisuals arriben a un sector de la població molt més ampli que no pas moltes altres menes de traduccions, la qual cosa comporta una pressió social més gran i un volum de crítica i de judici col·lectiu considerable.

L'any 2000 un grup de persones vinculades a l'Institut Universitari de Lingüística Aplicada (IULA) de la Universitat Pompeu Fabra vam tenir l'oportunitat d'adonar-nos que compartíem l'interès per la llengua dels mitjans de comunicació sota la perspectiva del procés de traducció, bé per si mateix, bé pel model de llengua resultant. Compartíem, a més, l'interès per l'aplicació de les noves tecnologies en el terreny de la traducció audiovisual a partir de l'ús de corpus monolingües i paral·lels per a l'anàlisi de la problemàtica d'aquests textos i la seva projecció en la docència (de traducció, de comunicació audiovisual, etc.) fins al recurs al reconeixement de veu com a auxiliar del doblatge. Finalment, teníem en comú el fet que la combinació d'aquests dos camps no era —ni és ara mateix— la nostra ocupació principal (bé per estudis o per feina), de manera que la intenció de dedicar-nos més exhaustivament a l'anàlisi d'un corpus audiovisual tractat informàticament resta supeditada al ressò que aquesta comunicació desperti en altres

col·legues i a la disponibilitat de temps i d'esforços que possibles noves incorporacions aportin al grup.

Amb aquests condicionants ens hem constituït com a Grup d'Experimentació de les Noves Tecnologies en l'àmbit de la Traducció Audiovisual (Gent-Tau) amb el propòsit d'aprofitar l'avinentesa del congrés SETAM per mostrar públicament l'orientació que voldríem donar a la nostra feina en aquest camp i per obrir-nos a la col·laboració d'aquells que vulguin endegar projectes de recerca que puguin beneficiar-se d'aquest enfocament. El que presentarem avui és una mostra d'allò que ja tenim a disposició, que ha estat possible gràcies a la gentilesa amb què Televisió de Catalunya ens ha cedit les versions electròniques dels textos amb què us il·lustrarem aquesta presentació.

Descripció i finalitats del corpus de doblatge

El corpus de què disposem actualment es compon d'un conjunt de guions cedits per TVC: concretament, quatre documentals de la sèrie *Walk on the Wild Side*, i la pel·lícula *Dead Inn*, en la versió original anglesa i en la versió catalana. Els guions corresponen a la versió final per a doblatge i han estat traduïts al català central els anys 2000 i 2001.

Tot i que el projecte —hi insistim— es troba encara en una fase inicial, per la qual cosa el corpus no és gaire extens, són paleses ja algunes de les aplicacions possibles:

- En primer lloc, pot servir per avaluar propostes lingüístiques amb intenció normativa o orientativa. Hi podem consultar si les propostes d'institucions oficials, com ara l'IEC o el Termcat, o les orientacions d'organismes interns, com la Comissió de Normalització Lingüística de TVC, s'han aplicat correctament. Per exemple, resultaria útil a l'hora de fer un seguiment de la implementació terminològica de les propostes del Termcat per a determinats manlleus anglesos, i per poder comprovar si els traductors i els lingüistes es decanten majoritàriament per aquestes propostes o bé per les formes manllevades.

- En segon lloc, pot facilitar una revisió sistemàtica i objectiva de la qualitat lingüística dels guions doblats. Sovint es fan crítiques a la llengua emprada en els doblatges a partir d'opinions no contrastades amb dades reals prou representatives; som del parer que, gràcies a la interfície que presentarem en el proper apartat, el corpus serà un instrument útil que permetrà comprovar sense gaire esforç les solucions lingüístiques adoptades pels professionals d'aquest camp.

- En tercer lloc, el corpus pot fornir aquest àmbit amb una font per desenvolupar-hi activitats de recerca computabilitzables, com ara estudis quantitatius i qualitatius en què es tractin grans volums de dades. A més a més, també pot esdevenir un referent acumulatiu de cara a la consulta de traduccions.

- Finalment, a banda de la utilitat en l'àmbit de la traducció audiovisual, el corpus pot posar a l'abast aplicacions en altres camps. Els guions es poden consultar separadament

en les dues llengües, i això pot despertar l'interès de lingüistes que vulguin estudiar aquest gènere i el model de llengua utilitzat sense entrar a valorar-ne la traducció. D'altra banda, pot atreure investigadors de l'àmbit de la comunicació audiovisual que volen disposar de guions per estudiar-ne les característiques, ja sigui amb finalitats de recerca o amb finalitats didàctiques.

Si el projecte suscita l'interès de futurs usuaris, la intenció del grup és anar ampliant aquest corpus perquè els resultats siguin més representatius i permetin altres tipus d'estudis. Aquestes són les millores que s'hi podrien dur a terme:

i) vincular les versions anglesa i catalana mitjançant l'alineació dels textos, per poder fer cerques més eficaces;

ii) incorporar-hi les versions de cadascuna de les fases del procés (ajustament, correcció, etc.), per valorar les modificacions que experimenta la traducció al llarg de la cadena;

iii) introduir-hi guions traduïts a altres variants dialectals del català, per no limitar-nos al català central. Seria interessant fins i tot de trobar guions paral·lels en variants dialectals diferents per fer-ne un estudi comparatiu;

iv) incorporar-hi guions corresponents a altres anys, per observar diacrònicament l'evolució del model de llengua, i

v) ampliar el ventall de gèneres amb sèries de ficció i de dibuixos animats, ja que cadascun presenta unes peculiaritats que en demanen un estudi diferenciat.

Tot això serà possible d'acord amb la disponibilitat dels propietaris dels guions a l'hora de cedir-nos-els, i en la mesura que investigadors, professionals, docents i estudiants considerin que un projecte d'aquestes característiques els pot ser d'utilitat.

Exemples d'explotació

Hem afirmat que l'explotació que ens ofereix un corpus d'aquestes característiques ens permet de comprovar el grau d'aplicació de determinats criteris traductològics. Il·lustrem-ho ara amb exemples que han estat sovint objecte de discussió.

En els *Criteris lingüístics sobre traducció i doblatge* de TVC, es recomana de traduir el verb anglès *to try* no únicament per «intentar», sinó també per «procurar», «mirar de» o «provar de». Hi ha qui ha titllat d'abusiu l'ús de «mirar de», causat probablement per una lectura massa literal dels criteris esmentats. En la pràctica, després d'haver comparat aquestes formes alternatives, «intentar» és —tot i el que podríem esperar— la solució més emprada. Analitzem primer l'ús que se'n fa en un sol documental: *Wild horses*.

Amb la cerca «tr.*» en el corpus anglès, obtenim les ocurrències de totes les formes del verb *to try* («tries», «try», «trying», etc.), a més d'un mínim soroll que cal bandejar. En el corpus català, i tenint en compte que en aquest cas coneixem les possibles solucions i tan sols en fem un estudi comparatiu, cerquem ara «intent.*», «procur.*», «mir.* de» i «prov.* de», i en seleccionem manualment les formes que més ens convenen. No hi trobem cap exemple de «procurar» ni de «mirar de». Només una petita mostra (els parèntesis mostren el número de línia):

(373) it observes the same horse and **tries** to record	(401) observa el mateix cavall i **intenta** apuntar
(444) This is a stallion who is courting a mare who may or may not be in heat. He follows her around and **tries** and sniffs, tries to sniff her up near the shoulders sometimes, and then gradually, he will **try** to move around to her rump to sniff her back there.	(450) És un semental que està festejant una euga que pot estar en zel o no. La segueix i l'olora. (Ø) De vegades l'olora a la vora de les espatlles, i de mica en mica **intentarà** anar cap al cul per olorar-la allà.
(89) in nearby Virginia were simply **trying** to avoid	(91) els colons (...) de Virginia **intentaven** evitar
(105) social dominance in these horses and **trying** to figure out what it	(112) el domini social d'aquests cavalls i **intenta** descobrir què fan
(108) With our applied study we're **trying** to determine if	(116) Amb l'estudi aplicat **intentem** determinar si
(255) The horses that David Powell is **trying** to find this morning	(265) Els cavalls que en David Powell els **intenta**
(303) If you start **trying** to write things down as	(310) Si **intenteu** anar escrivint les coses mentre
(435) Absorb! Right! I am still **trying** to absorb today!	(440) Si encara estic **intentant** assimilar el que he vist avui!
(803) in our notebooks, and we're just now **trying** to get it into the	(876) a les nostres llibretes, i ara ho **intentem** passar tot a
(821) to split you guys up when we are **trying** to summarise reams of data and everybody is **trying** to count... giggle	(894) Us haurem de partir quan **intentem** resumir grans quantitats d'informació perquè no pararíeu de riure!
(849) all the kids are grown, I am **trying** some of the	(857) els nens han crescut, i **intento** algunes de les
(890) OK, I am **trying** real hard to keep track	(899) M'**esforço** molt a saber on són els cavalls

Si combinem els resultats obtinguts en cadascun dels documentals, el gràfic resultant és la següent:

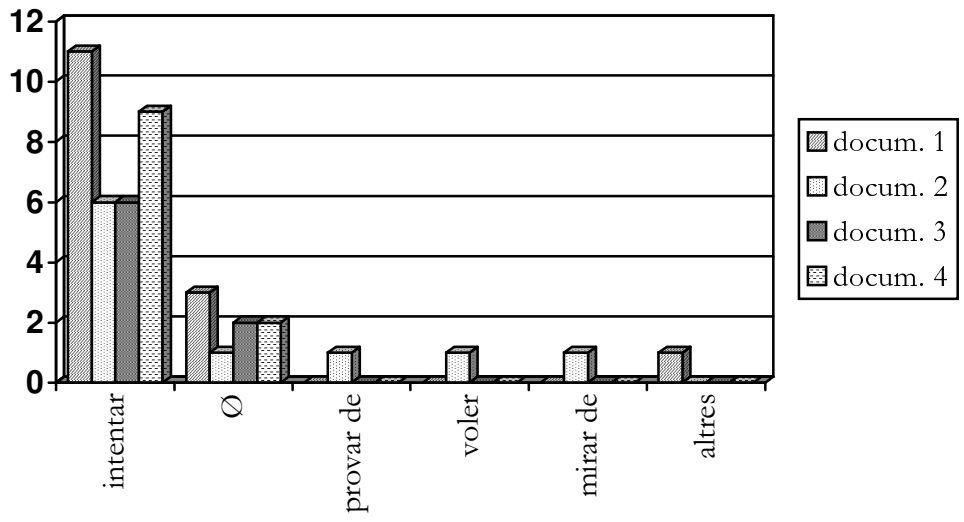

És obvi que en la gran majoria de casos (72,8 %), els traductors han optat per fer servir el verb «intentar», en detriment de les altres formes proposades. Vet aquí un primer indici del seguiment que es fa dels criteris.

Un cas semblant és el dels verbs argumentatius, com ara *I think*, que presenten diverses possibilitats de traducció, tot i que n'hi ha que s'imposen clarament respecte de la resta. Les xifres, ens les forneix el corpus:

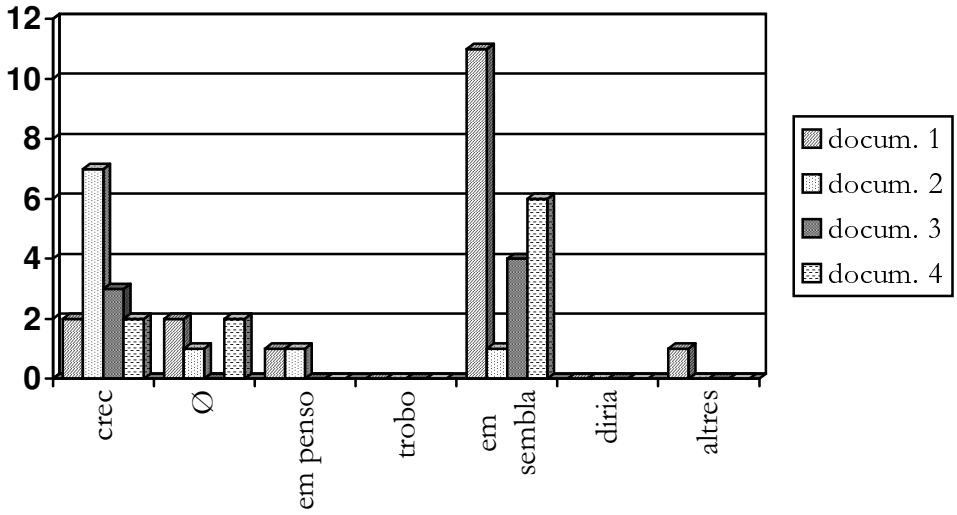

Tot i que el manual de criteris lingüístics proposa com a possibles traduccions al costat de «crec que» solucions dels tipus «trobo que» o «diria que», entre d'altres, a la pràctica es pot comprovar com, en aquests darrers casos, les recomanacions tenen un seguiment pràcticament nul. Amb això no volem dir que les traduccions siguin errònies; l'objectiu de l'anàlisi és la constatació del fet, no pas el judici.

L'explotació del corpus permet també de compilar un recull d'opcions de traducció. Si analitzem el cas del vocatiu anglès *guy* en aquests mateixos quatre documentals, ens adonarem que —en les poques ocurrències enregistrades, atès que el registre formal dels documentals fa un ús de la unitat més aviat restringit— s'acostuma a fugir del literalisme «tio» o de formes habituals com ara «noi» o «amic», i s'empren construccions alternatives, com ara «(el) que», «ningú», «paio», un pronom feble o bé no es tradueix. Evidentment, el reduït nombre d'ocurrències no permet extreure conclusions generals, però pot ser un indicador de les solucions més habituals dins aquest gènere audiovisual.

Recapitulació i crida a col·laboracions

Us hem presentat una petita mostra del nostre projecte d'aprofitament del tractament de corpus en l'àmbit audiovisual. L'aplicació és, ara per ara, en una fase primerenca. Confiem, però, en el potencial d'aquesta eina, i estem convençuts que el sector no pot —no li convé— perdre el tren de les noves tecnologies, que són l'única via disponible a l'hora de

sistematitzar criteris i d'enfrontar-se al debat social amb proves fefaents que donin suport als diferents arguments.

La prolongació de la vida de Gent-Tau queda, doncs, al criteri del públic productor i consumidor de guions. D'una banda, les productores, els consorcis televisius i les comissions d'assessorament lingüístic. De l'altra, les universitats, els docents i els seus alumnes. Us convidem, mentre hi reflexioneu, a visitar la nostra pàgina web, on podreu consultar el corpus actual i, d'aquí a ben poc, el text d'aquesta comunicació.

Grup d'Experimentació de les Noves Tecnologies
en l'Àmbit de la Traducció Audiovisual
Institut Universitari de Lingüística Aplicada
Universitat Pompeu Fabra
URL: *http://traductica.upf.es/gent-tau/*
A/e: de_yza@upf.es
anna.matamala@iula.upf.es

Referència bibliogràfiques

Comissió de Normalització Lingüística de TVC (ed.) (1997). *Criteris lingüístics sobre traducció i doblatge*. Barcelona: TVC, Ed. 62.